

บรรยายพิเศษเรื่อง

การทำกรเกษตรอย่างมีระบบในสายตาของข้าพเจ้า^{1/}

ระบบ คือ ระบบการเกษตร หรือ ระบบการทำฟาร์ม ได้แก่การทำกรปลูกพืชอย่างมีระบบมีขั้นตอน มีแผน มีการวางแผนชนิดของพืช จัดลำดับการปลูกพืชในพื้นที่เดียวกัน ปีเดียวกัน ระบบการเกษตรแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. **เกษตรกรรายใหญ่** หรือเกษตรกรที่มีกิจกรรมนำ มีพื้นที่ 100 - 1,000 ไร่ และมักเป็นพืชเดี่ยว เช่น สวนยาง สวนปาล์ม สวนผลไม้ หรือไร่นาขนาดใหญ่ ปัจจุบันอาจเรียกว่าเกษตรอุตสาหกรรมหรือการเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู อย่างเป็นทางการลักษณะ กลุ่มนี้เป็นเอกชนที่ค่อนข้างจะมีทุน หรือแหล่งเงินทุน แรงงานอย่างเพียงพอ

2. **เกษตรกรรายย่อย** คือสิ่งที่กำลังจะกล่าวถึงต่อไปในการบรรยายครั้งนี้ โดยการนำเอาแนวผสมผสานเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนในการพัฒนาการผลิต ซึ่งก็มีพื้นที่ไม่มากเกินไบนัก

ตัวอย่างในประเทศไทย พื้นที่การเกษตร 321 ล้านไร่ และถูกแบ่งเป็นภาคทางภูมิศาสตร์ 6 ภาค สำหรับภาคใต้ก็ยังสามารถแบ่งได้เป็นภาคใต้ฝั่งตะวันออก และตะวันตก สำหรับจังหวัดสุราษฎร์ธานีอยู่ในฝั่งตะวันออก มีพื้นที่ ๘ ล้านไร่ ในจำนวนนี้ มีพื้นที่ปลูกยางพาราและ ไม้ผล ประมาณ 1 ล้านไร่ (14% ของ พ.ท. จังหวัด) จะเหลือนาข้าวมีเพียง 400,000 ไร่ (5%) เท่านั้น และนาข้าวก็จะมีทั้งแปลงใหญ่และแปลงเล็ก นาในเขตชลประทานและเขตน้าฝน

ดังนั้น แนวทางเกษตรผสมผสานในระยะแรกก็ควรจะเน้นที่

- เกษตรกรรายย่อย
- พื้นที่อาศัยน้ำฝน
- ค่อนข้างจะยากจนมีรายได้้น้อย
- ส่วนใหญ่เป็นชาวนา เพราะเกษตรกรชาวนาน่าจะเป็นเกษตรกรผู้ยากจนที่สุด

เมื่อเทียบกับอาชีพอื่น ๆ เช่น ชาวสวน หรือประมง การระบุดึงเกษตรกรรายย่อยให้ชัดเจนเช่นนี้ เป็นการช่วยให้ดำเนินงานสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ที่แน่นอนชัดเจน ได้แก่

1. เพื่อผสมผสานด้วยกิจกรรมหลายชนิด เช่น พืช สัตว์ ทั้งนี้เพื่อช่วยเพิ่มรายได้กระจายรายได้ตลอดปี และเพิ่มความมั่นคงในอาชีพ

2. ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ดิน น้ำ เพราะในอนาคตเกษตรกรอาจมีที่ดินน้อยลง

3. กระจายแรงงานและทรัพยากรตลอดปี

4. ลดความเสี่ยงและความเสียหายจากสภาพสิ่งแวดล้อม เช่น ภูมิอากาศ ศัตรูพืช เป็นต้น เพื่อให้เป็นการเกษตรที่เรียกว่า "เกษตรยั่งยืน" หรือ "เกษตรยั่งยืนง"

1/ ดร.อำพล เสนาณรงค์ รองอธิบดีกรมวิชาการเกษตร

5. ช่วยบำรุง และอนุรักษ์ ดิน และน้ำ หมุนเวียนการใช้อินทรีย์วัตถุ
6. ลดการใช้สารเคมี ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืชลดมลภาวะ
7. ช่วยรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมให้ดีอยู่เสมอ
8. มีอาหารประจำวันเพียงพอ และทุนค่าใช้จ่าย

วิธีดำเนินงาน มีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

1. ถ้ามีพื้นที่น้อย โดยมีพื้นที่ไม่เกิน 6 ไร่ ควรส่งเสริมให้ทำการเกษตรแบบผสม-ผสมและคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น ทุน แรงงาน แต่ถ้ามีพื้นที่มากกว่านั้น เช่น ในพื้นที่ประมาณ 24 ไร่ ในเขตใช้น้ำฝน จะสามารถแบ่งทำการเกษตรแบบผสมผสมได้ 6 ไร่ หรือ 1 ใน 4 ของพื้นที่ เพื่อทำอย่างประณีต โดยมีแรงงานไม่เกิน 4 คน ที่เหลือใช้ดำเนินกิจการเกษตรแบบเดิม

2. ปรับปรุงระบบการปลูกพืช เป็นอันดับแรก เช่น ข้าว - ถั่ว ข้าวโพด - ถั่ว และมีไม้ยืนต้นประกอบเข้าด้วย

3. ปรับปรุงสภาพดินและน้ำให้ดีขึ้นเน้นการใช้อินทรีย์วัตถุและลดการใช้สารเคมี และจัดการในเรื่องน้ำ โดยเก็บกักน้ำในบ่อน้ำตื้นให้มีขนาดที่เหมาะสม ทั้งนี้ ในด้านของรัฐบาลควรจัดทำเป็นแผนระยะยาวช่วยเหลือเกษตรกร สนับสนุนด้านการชดเชยเก็บน้ำขนาดเล็ก และในการปรับปรุงสิ่งเหล่านี้ควรจะต้องพิจารณาด้านอื่นด้วย เช่น พันธุ์ วิธีการ เป็นต้น

4. ขยายการปลูกพืชผสมผสมกับ Commodity อื่น เช่น สัตว์ ประมง โดยอาจมีการแปรรูป และอุตสาหกรรมในครอบครัวด้วย

อย่างไรก็ดีการทำฟาร์มแบบผสมผสมย่อมมีข้อเสียอยู่บ้าง กล่าวคือ

(1) เป็นงานที่ต้องอาศัยความประณีต และใช้แรงงานและเหนื่อยตลอดปี และจะต้องพิจารณาถึงการคุ้มหรือไม่ในการลงทุนด้วย

(2) อาจจะประสบกับปัญหาด้านการตลาด และราคาผลผลิต เพราะมีผลผลิตหลากหลาย

(3) จำเป็นต้องมีความรู้ ความชำนาญในเรื่องของระบบการทำฟาร์มแบบผสมผสม การจัดทำบัญชีฟาร์ม การกำหนดเวลาปฏิบัติงาน รวมทั้งมีความรู้ด้านปัจจัยสิ่งเกี่ยวข้อง เช่น ดิน ฟ้า อากาศ หรือ ผลทางกายภาพต่าง ๆ

อย่างไรก็ดีในการปฏิบัติของเกษตรกรเอง มักมีการประกอบการเกษตรแบบผสมผสม โดยธรรมชาติอยู่แล้ว เช่นตามริมฝั่งแม่น้ำในเขตภาคกลางขึ้นไปถึงภาคเหนือ และนิคมสร้างตนเองต่าง ๆ แต่เมื่อพิจารณาถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือในบางท้องที่ค่อนข้างจะเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพหมู่บ้านที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีพื้นที่ทำกินอยู่ห่างไกลออกไป นอกจากหมู่บ้านทางภาคดังกล่าว และเขตที่ส่งเสริมได้ยากอีกแห่งคือหมู่บ้าน เขื่อนซึ่งถูกย้ายมาสร้างชุมชนแหล่งใหม่ เช่นที่เขื่อนเขียวหวาน เป็นต้น เพราะแยกที่อยู่อาศัยกับที่กสิกรรมอยู่ห่างจากกันมาก

ข้อคิดในเรื่องของการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่ควรนำมาประยุกต์ต่อไป

1. พืชสวน จะพบว่ามีอยู่บ้างแล้วที่ปลูกผสมผสานที่เรียกว่าพืชต่างระดับ (Multistoried Cropping System) เช่น ในพื้นที่ 1 ไร่ อาจมีพืชมากชนิด ได้แก่ มะพร้าว ในพื้นที่สูง และลดต่ำลงมาปลูกด้วยพืชต่าง ๆ ชนิด เช่น หมาก ขนุน มะม่วง มะขาม ละมุด มะละกอ พริกไทย ตำลึง โหระพา พริก ตะไคร้ เป็นต้น ซึ่งเป็นระบบที่คนไทยดำเนินการเลี้ยงครอบครัวมานานแล้ว

2. เกษตรกรรมชาติ ควรได้รับความสนใจมากขึ้น เช่น การใช้จุลินทรีย์ย่อยสลายซากพืชสัตว์ให้เป็นปุ๋ยอินทรีย์สำหรับบำรุงดิน การป้องกันกำจัดศัตรูพืชทางชีววิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่น้อยและผลิตเพื่อยังชีพ นอกจากนี้ยังช่วยให้ลดสารพิษ มลภาวะและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รวมทั้งความแห้งแล้งด้วย เพราะการใช้ปุ๋ยอินทรีย์มากขึ้นจะช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นในดิน

3. ควรมีการกำหนดพื้นที่ของเกษตรกรรายย่อย โดยคำนวณพื้นที่ ที่เหมาะสมกับจำนวนแรงงานที่มีอยู่ ทั้งนี้จะต้องมีการแยกด้วยว่าเป็นเขตเกษตรใช้น้ำฝน หรือเขตเกษตรชลประทาน เพราะมีความแตกต่างกันแม้ว่าจะมีพื้นที่เท่ากัน การสนับสนุนของรัฐก็น่าจะต่างกัน

4. การวางแผนระบบการเกษตรโดยมุ่งเน้นว่าจะทนต่อสภาวะแห้งแล้งได้อย่างไร เพราะเป็นปัญหาที่เกษตรกรประสบอยู่ทุกปี กรณีนี้อาจเกี่ยวข้องกับการค้นหาชนิดของพันธุ์พืชที่ต้านทานความแห้งแล้งใช้น้ำน้อย แต่ในเขตชลประทาน เกษตรกรมักไม่นิยมปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย แต่ปลูกข้าว สาเหตุอาจเนื่องมาจากระบบการใช้น้ำโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งขณะนี้ทางรัฐได้มีการทบทวนด้านการใช้น้ำ โดยถือว่าน้ำคือ Input ชนิดหนึ่งที่จะต้องคิดค่าใช้จ่ายด้วย ในภาคใต้ปกติจะเป็นเกษตรใช้น้ำฝน ที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ในอนาคตอาจจะต้องเริ่มใช้ระบบการชลประทาน เพราะสภาพ Ecology เปลี่ยนไป การพัฒนาของลมก็เปลี่ยนไปอาจจะมีฤดูแล้งที่ยาวนานขึ้น

ดังนั้น โดยสรุปแล้วในการวางแผนระบบการทำฟาร์มนั้น จะต้องมีความรู้ความเข้าใจทั้งในด้านชีววิทยา กายภาพ และรวมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม นั่นคือเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของเกษตรกรถึงแม้จะมีบางท่านมีความคิดเห็นที่ว่าในอนาคตภาคธุรกิจเอกชนอาจเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการช่วยเหลือเกษตรกร แต่ในความเป็นจริงภาคธุรกิจเอกชนจะมุ่งเฉพาะเกษตรกรรายใหญ่ และที่มีศักยภาพสูง เท่านั้น เพราะเกี่ยวข้องกับการลงทุน และการเสี่ยงกำไรขาดทุน ดังนั้นเกษตรกรรายย่อย โดยเฉพาะในเขตน้ำฝนก็คงเป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐจะต้องให้ความสนับสนุนช่วยเหลือต่อไป